5. Жиденко А.О., Міщенко Т.В., Паперник В.В. Професійна підготовка магістрів у галузі фізичної культури та спорту: проблеми і можливості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: зб. наукових праць, 2022. Випуск 3К (147) 22. С. 144-149. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3K(147).30.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-668-6-12

СВОБОДА, БЕЗПЕКА І ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС: ПОШУК НОВОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Калюга К. В.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Інститут економіки та права
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Зазначимо, війна радикально змінює співвідношення свободи, безпеки і державного примусу: захист суспільства об'єктивно потребує посилення владних спроможностей держави з одного боку, однак тривале відтворення надзвичайної логіки поза межами воєнної необхідності здатне саме перетворитися на джерело інституційних ризиків, з іншого боку. Особливо гостро ця суперечність виявляється якраз у сфері кримінальної юстиції, де держава реалізує найбільш інтенсивні форми правомірного примусу. Тому повоєнна трансформація України потребуватиме не лише підвищення ефективності правоохоронних і судових інституцій, а й концептуального переосмислення меж їх владного втручання. Визначальним критерієм зрілості такої нової моделі кримінальної юстиції має стати не максимізація примусової спроможності держави, а її здатність забезпечувати безпеку, залишаючись водночас обмеженою правом, персональною відповідальністю та свободою людини.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є концептуальне обґрунтування засад повоєнної моделі кримінальної юстиції України, здатної забезпечити інституційний баланс між свободою особи, суспільною безпекою та легітимним державним примусом. Досягнення поставленої мети передбачає визначення меж допустимого розширення примусових повноважень держави; виявлення ризиків збереження

надзвичайних механізмів кримінальної юстиції у повоєнний період; переосмислення співвідношення ефективності правоохоронної діяльності та правової обмеженості державної влади; формулювання принципів переходу від воєнної логіки необхідності до повоєнної логіки інституційної відповідальності, за якої державний примус набуває легітимності не через масштаб його застосування, а через правову визначеність, пропорційність, персоніфікованість і підконтрольність.

Результати дослідження та їх обговорення. Вихідною позицією цього дослідження є те, що повоєнна трансформація кримінальної юстиції України не може здійснюватися як просте повернення до її довоєнного стану. Війна не лише збільшує навантаження на правоохоронну та судову системи, а й змінює саму конфігурацію відносин між особою і державою: розширюється сфера легітимного примусу, посилюється безпековий компонент державної політики, зростає суспільна толерантність до обмежень, виправданих необхідністю захисту державності. Проте інструменти, легітимність яких ґрунтується на винятковості воєнних обставин, не повинні автоматично набувати властивостей постійних інститутів [4; 5]. Отже, одним із найскладніших завдань повоєнного переходу стане не тільки так званий демонтаж тимчасових обмежень, а відновлення нормативної межі між необхідним державним втручанням і надмірним примусом. І саме тут виявляється принципова відмінність між сильною державою та державою з необмеженою владою. Спроможність першої визначається не кількістю доступних їй засобів примусу, а саме здатністю ефективно забезпечувати правопорядок за мінімально необхідного втручання у сферу автономії особи. Натомість надмірне накопичення примусових компетенцій створює своєрідний інституційний парадокс: засоби, запроваджені для гарантування безпеки, за відсутності належних обмежень самі здатні продукувати небезпеку для свободи, правової визначеності та довіри до державних інститутів. У цьому сенсі свобода і безпека не повинні розглядатися як взаємовиключні величини. Безпека є передумовою реалізації свободи, тоді як свобода встановлює межі способів, якими безпека може забезпечуватися [2; 3, с. 210-211]. Наприклад, з позицій праксеологічного підходу особливого значення набуває аналіз не лише проголошених цілей державного втручання, а й реальних та непередбачуваних наслідків обраних засобів [1, с. 20-21, 854]. Для кримінальної юстиції це означає необхідність оцінювати кожне розширення державного примусу не лише за критерієм безпосередньої правоохоронної доцільності, але й з огляду на його довгострокову інституційну ціну: можливість бюрократичного самовідтворення, концентрації дискреційних повноважень, послаблення процесуальних гарантій та перетворення винятку на повсякденну практику. Звідси випливає необхідність зміни самої логіки оцінювання ефективності кримінальної юстиції. Кількість кримінальних проваджень, повідомлень про підозру, обвинувальних актів або

призначених покарань не може самостійно характеризувати якість функціонування системи. Інституційно ефективною слід вважати таку кримінальну юстицію, яка забезпечує невідворотність юридичної відповідальності за одночасної мінімізації необґрунтованого державного втручання. Отже, поряд із результативністю розслідування та судового розгляду критеріями її ефективності мають бути законність втручання, його необхідність і пропорційність, процесуальна захищеність особи, передбачуваність правозастосування та персональна відповідальність суб'єкта владних повноважень за прийняте рішення [3, с. 210-211, 231]. Підкреслимо, що особливого значення в запропонованій моделі набуває принцип персональної відповідальності. Кримінальна юстиція за своєю природою повинна бути персоніфікованою в обох напрямах правовідносин. Держава встановлює індивідуальну відповідальність конкретної особи за конкретне діяння, однак водночас конкретний носій державної влади має нести відповідальність за законність застосованого ним примусу. Асиметрична конструкція, за якої відповідальність особи максимально персоніфікована, а відповідальність державного апарату розчиняється у безособовій інституційній структурі, суперечить самій ідеї правової держави. Тому персоналізація владної відповідальності має розглядатися як один із ключових запобіжників перетворення дискреції на свавілля. На цій основі пропонується розглядати державний примус у повоєнній кримінальній юстиції через принцип його інституційної субсидіарності, де: примусовий засіб повинен застосовуватися лише тоді й настільки, коли і наскільки поставлена легітимна мета не може бути досягнута менш обмежувальним способом. Такий підхід змінює традиційну постановку питання. Замість з'ясування лише того, чи має держава юридичне повноваження на певне втручання, необхідним стає встановлення, чи існує достатня потреба у його реалізації саме в конкретній ситуації та чи не перевищує інтенсивність втручання об'єктивно необхідного рівня. Право на примус за такого підходу не означає презумпції доцільності його застосування. Водночас повоєнна модель потребує запровадження механізму інституційної реверсивності надзвичайних повноважень. Його зміст полягає в тому, що правові та організаційні інструменти, запроваджені внаслідок воєнної необхідності, повинні підлягати обов'язковій післявоєнній ревізії щодо збереження підстав для їх існування. Тимчасовість обмеження свободи має забезпечуватися не декларацією про його тимчасовий характер, а процедурою припинення, перегляду або повторного обґрунтування відповідного повноваження. Інакше виникає ефект інституційної інерції, коли надзвичайний інструментарій переживає обставини, що свого часу легітимували його запровадження [4; 5]. У результаті таку нову модель кримінальної юстиції для повоєнної України пропонується концептуалізувати як систему обмеженої примусової спроможності держави. Де основу утворює взаємозалежна тріада «свобода-безпека-

державний примус»: свобода визначає нормативну мету і межу втручання; безпека становить необхідну умову реального здійснення свободи; державний примус виступає не самостійною цінністю і не показником сили держави, а субсидіарним засобом захисту обох. За такого підходу повоєнне реформування кримінальної юстиції означатиме не вибір між «сильною державою» і «слабкою державою», а перехід до держави інституційно стриманої – достатньо спроможної, щоб протидіяти злочинності та захищати суспільство, і достатньо обмеженої правом, щоб її власна сила не стала загрозою тому, заради чого ця сила існує.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що визначальним викликом повоєнної трансформації кримінальної юстиції України стане не нарощування примусової спроможності держави, а встановлення її нових правових та інституційних меж. Війна об'єктивно легітимізує ширший простір державного втручання, проте завершення дії воєнної необхідності має означати й перегляд породжених нею виняткових механізмів. Інакше виникає ризик інституціоналізації надзвичайності, за якої тимчасове розширення державного примусу перетворюється на постійний елемент правопорядку. Обґрунтовано, що свобода і безпека не є альтернативними цінностями, між якими держава повинна здійснювати кількісний вибір. Безпека створює фактичні умови свободи, тоді як свобода визначає правові межі способів забезпечення безпеки. Функціональними принципами повоєнної кримінальної юстиції України мають стати правова визначеність, необхідність і пропорційність втручання, персоніфікованість відповідальності, інституційна субсидіарність примусу та реверсивність надзвичайних повноважень. Остання якраз передбачає обов'язковий перегляд після завершення воєнної необхідності тих правових та організаційних механізмів, легітимність яких була зумовлена саме надзвичайними обставинами. Таким чином, стратегічним орієнтиром повоєнної реформи має стати не кримінальна юстиція, що може примушувати більше, а кримінальна юстиція, що здатна захищати ефективніше, застосовуючи примус лише настільки, наскільки це необхідно. Бо саме здатність держави обмежувати власну силу правом слід розглядати не як прояв її інституційної слабкості, а як одну з найвищих форм її правової спроможності.

Література:

1. Mises L. von. Human Action: A Treatise on Economics. The Scholar's Edition. Auburn, Alabama : Ludwig von Mises Institute, 1998. 91 p. URL: https://mises.org/mises-daily/human-action-scholars-edition?

2. Mises L. von. Liberalism: In the Classical Tradition / transl. by R. Raico. Irvington-on-Hudson, New York : Foundation for Economic Education, 1985. URL: https://mises.org/library/book/liberalism-classical-tradition?

3. Hayek F. A. The Constitution of Liberty: The Definitive Edition / ed. by R. Hamowy. Chicago : University of Chicago Press, 2011. 688 p. URL: https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/C/bo9253956.html?

4. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Respect for Democracy, Human Rights and the Rule of Law during States of Emergency: Reflections : Report, CDL-AD(2020)014, 19 June 2020. Strasbourg : Council of Europe, 2020. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282020%29014-e&.

5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Interim Report on the Measures Taken in the EU Member States as a Result of the COVID-19 Crisis and Their Impact on Democracy, the Rule of Law and Fundamental Rights : CDL-AD(2020)018, adopted by the Venice Commission at its 124th Plenary Session (Online, 8–9 October 2020). Strasbourg : Council of Europe, 2020. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?series=1&year=all&.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-668-6-13

ПІДГОТОВКА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ЩО МОЖНА І ЧОГО НЕ ВАРТО ЗАПОЗИЧУВАТИ ІЗ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ

Калюга А. В.
студент 2 курсу групи ДЗО-125/1,
Фаховий коледж Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна
Керівник – **Ковтун В. А.**
викладач кафедри інформаційних технологій та дизайну,
Інститут управління Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна

Цифрова трансформація науки та освіти сьогодні дедалі частіше розглядається крізь призму запозичення зарубіжних технологій, цифрових платформ, стандартів відкритої науки, моделей управління дослідницькою діяльністю та механізмів підготовки молодих науковців зокрема. Однак сама постановка питання про необхідність «наздогнати» технологічно розвинені держави потребує переосмислення. Україна вже не може розглядатися виключно як реципієнт готових цифрових рішень. За останнє десятиліття вона сформувала власні технологічні продукти, цифрову інфраструктуру, інформаційні системи та практики електронного врядування, окремі з яких становлять інтерес уже для інших держав. Показовим у цьому контексті є висновок OECD про те,